

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

Provoz a ekonomika

TEZE K DIPLOMOVÉ PRÁCI

„Analýza migračních toků České republiky“

Vypracovala: Helena Havlová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Marie Prášilová, CSc.

© Praha 2005

Úvod a cíl práce

Česká republika se prakticky poprvé v historii stává cílovou zemí lidí, kteří svoji vlast opouštějí, hledají nový domov, sociální jistoty a nové uplatnění v demokratickém státě. Tento vývoj přispívá také k vytváření multikulturní společnosti, což je velmi důležitá záležitost v současném světě, přispívající k růstu ekonomického potenciálu vyspělých zemí. Na základě zkušeností a poznání jsou právě ekonomicky nejúspěšnější ty země, které mají největší procento migrantů. U nás procento migrantů není vysoké ve srovnání s těmi největšími zeměmi, rovněž není tak vysoké ve srovnání se sousedním Německem nebo Rakouskem, ale je nejvyšší ve srovnání s ostatními zeměmi, které spolu s námi vstoupily do EU jako noví členové.

Cílem diplomové práce je analyzovat migrační toky ČR probíhající v letech 1993-2003, celkově zhodnotit toto období, hledat příčiny a vysvětlení minulých migračních pohybů a nastínit současné a budoucí tendence v mezinárodním pojetí migrace. Součástí diplomové práce jsou návrhová opatření, která si kladou za cíl vyřešit či zlepšit negativní charakter migračních toků, a tím podpořit legitimně prospěšnou migraci na území ČR. Pro potřeby indexní analýzy a analýzy časových řad byly vybrány stěžejní kategorie migrace ČR, které dokáží komplexně charakterizovat vývoj přeshraniční migrace v časovém horizontu 11 let. Zhodnoceny byly tyto ukazatele: imigrace z ČR, emigrace z ČR, migrační saldo, žadatelé o azyl, udělený azyl, legální migrace, nelegální migrace, imigrace ze Slovenské republiky, imigrace z Ukrajiny, emigrace do Slovenské republiky, emigrace do Německa.

Metodický postup

Podkladové údaje byly čerpány především z Českého statistického úřadu, z odborných publikací a internetových serverů, které se zabývají problematikou migračních pohybů v ČR.

Byl sledován vývoj migračních pohybů v letech 1993-2003 a k vlastní analýze migračních toků byly použity základní popisné charakteristiky, indexní analýza a analýza časových řad pomocí programu Statistica.

Závěr

Problematika migrace se postupně stává jedním ze specifických klíčových témat společenské i politické scény České republiky. Převažujícím historickým trendem byla spíše emigrace z ČR. Počátkem 90. let 20. století se situace mění a výrazně začíná převažovat

imigrace nad emigrací. V prvních letech znamenala Česká republika pro imigranty spíše tranzitní stát, který je jakýmsi přestupním mostem do lákavějších zemí západní Evropy. V posledních letech se situace obrací díky stále vyšší ekonomické vyspělosti a přijetí ČR do EU. Česká republika se postupně přetrafovala na zemi cílovou, kam směřují stále vyšší počty migrantů a stává se tímto otevřeným a přitažlivým místem pro cizince.

Z výsledků indexní analýzy je rozpoznatelný nevyvážený vývoj přílivu imigrantů do ČR ve zkoumaném období 1993-2003. Počátkem 90. let se uskutečnily hlavní politické reformy a započala ekonomická transformace, byly vytvořeny hlavní regulační nástroje migrace (odpovědné orgány/instituce, legislativa, navázána mezinárodní spolupráce) a imigranti testovali vhodné imigrační prostředí ČR. V letech 1993–1996 nastává liberální migrační legislativa a roste postupný příliv ekonomických migrantů. Od r. 1997 započala ekonomická recese ČR a celkově se zúžil prostor pro ekonomické migranty. Zlom nastal v r. 2001, kdy byly uzákoněny mírnější opatření pro imigrační politiku, a proto následoval dynamický nárůst imigrujících občanů do ČR. Rovněž skutečnost budoucího přijetí ČR do EU, která od konce 90. let vyplývala z předvstupních vyjednávání s EU, podpořila iniciativu přistěhovalých a způsobila výraznou dynamičnost. V absolutních číslech se počet imigrantů v období 1993-2003 zvýšil od 13 000 osob k 57 500 osob přistěhovalců do ČR.

Nestejnorodý vývoj probíhal i u emigrace z ČR. Markantní pokles vystěhovalých osob nastal po r. 1993 a pozvolna stoupal přiměřeným tempem, který byl dosažen nejvyšší úrovní v r. 2001. Od roku 1993-1996 ČR prožívala období ekonomického úspěchu a i tyto skutečnosti ovlivnily snížený počet emigrantů. Podobný úbytek emigračního toku z ČR se již neopakoval, byl pouze evidován jeden mírný pokles v r. 1999 vzhledem k r. 1998. Nejvyšší dynamika meziročního růstu byla zaznamenána v r. 2001. Po r. 2001 následovala změna metodického rámce pro zjišťování celkové emigrace a do tohoto ukazatele jsou nadále zahrnováni i emigrující občané z ČR s trvalým pobytem nebo vízem nad 90 dní v ČR. V r. 2003 činila emigrace cca 33 200 osob.

Z provedené analýzy migračního salda je zřejmý dlouhodobý růst. Tomuto trendu se vymyká stav v r. 2001, kdy emigrace převýšila imigraci. Lze však konstatovat výraznou převahu imigračního přílivu obyvatel nad emigračním odlivem obyvatel ČR.

Pozitivně rostoucí trend legální migrace nasvědčuje o atraktivnosti české země pro dlouhodobý či trvalý pobyt cizinců, avšak srovnáme-li zastoupení cizinců s celkovým počtem obyvatel ČR, stále se jedná o nízké 2,3% cizinců na našem území. V České republice během 90. let počet legálně usazených cizinců postupně vzrůstal. V časovém horizontu let 1994-1999 se počet cizinců zdvojnásobil. Zajímavá situace je odhalena v r. 1995, kdy se tempo

růstu výrazně zvýšilo. Následné snížení tempa růstu legálně žijících občanů na území ČR může být odvozeno i z nižšího tempa růstu ekonomiky ČR, která právě v r.1997 byla ve fázi recese ekonomiky. Je možné, že tato skutečnost ovlivnila cizince natolik, že raději požádali o trvalý pobyt v jiných evropských zemích, kde jim bylo nabídnuto více příležitostí pracovat. V r. 2000 počet cizinců v ČR poklesl zhruba o 30 000 osob. Tento vývoj se všeobecně přičítá změnám legislativy. 1. 1. 2000 vstoupil v platnost zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v původní podobě, který podstatně zpřísnil vstupní a pobytový režim většiny cizinců v ČR, takže než byla některá ustanovení tohoto zákona zmírněna novelou platnou od 1. 7. 2001, došlo k výraznému úbytku cizinců v ČR. Od roku 2001 sledujeme opětovný mírný nárůst počtu usazených cizinců, který pokračuje nadále.

Vývoj nelegální migrace rostl počátkem 90. let a kulminoval rokem 1998, poté byly učiněny přísnější opatření proti existenci tohoto fenoménu a následovaly razantní meziroční poklesy především díky novelám azylového zákona.

Velmi zajímavým ukazatelem migrace je počet žadatelů o azyl. Časový horizont let 1993-2003 byl průběžně ovlivněn rostoucím i klesajícím trendem. Snížení kopírovalo přísná legislativní opatření a nárůst počtu žadatelů reagoval na zmírnění legislativy cizineckého zákona č. 326/1999 Sb. ve znění pozdějších úprav. Rok 1998 je charakterizován razantním nárůstem žadatelů v r. 1998, který je přerušen mírným poklesem let 1999 a 2000 a opět nahrazen nejvyšším počtem žadatelů v r. 2001 za celý časový horizont. Podstatně nejvýznamnější snížení počtů žadatelů o azyl do ČR nastalo v r. 2002 a bylo následováno růstem v r. 2003.

Jelikož ČR aplikuje poměrně přísnou azylovou politiku, zvláště od poloviny 90. let, projevuje se tato politika na počtu udělených azylů. ČR má v současné době podle mezinárodních statistik jeden z nejnižších počtů přiznaných statusů uprchlíka podle Ženevské konvence z celkového počtu rozhodnutí v první instanci. V převážné většině je azyl udělován z důvodu sloučení rodin a z humanitárních hledisek. Obecně v ČR platí, že často žadatelé o azyl nečekají na průběh celkové procedury přijetí azylu, protože je pro ně časově náročná a uchylují se do zemí Evropy, které nemají tak přísné migrační nástroje řešící udělování azylů. Z počtu udělených azylů je jasný střídavě klesající a rostoucí trend, který se však vždy nachází pod úrovní roku 1993. Nadějně vypadá r. 2003, který dosáhl nejvyšší úrovně v časové řadě a tím předznamenává měnící se imigrační politiku ČR díky aktivnímu programu přijetí vysoce kvalifikovaných vědeckých sil do ČR. Je nutné však upozornit na rigidní systém aktivního udělování azylů v reálném procesu, který nepružně reaguje na podané přihlášky účastníků programu.

Slovenští imigranti přicházející v období od r. 1993 až do roku 1999 nebyli výrazně ovlivněni měnicí se ekonomickou situací ČR. Spíše naopak, což dokazující neustále klesající tendence v letech ekonomického růstu od r. 1994 do r. 1996 a i poté pokračoval pokles. Jediné, kde lze spolehlivě určit příčinu nejvyššího úbytku imigrantů ze Slovenské republiky, je r. 2000, kdy byla učiněna přísná legislativní opatření. Po uvolnění legislativního prostředí následoval rostoucí trend s nejvyšším počtem imigrantů v r. 2003.

Jednou z dlouhodobě nejpočetnější skupinou ekonomických migrantů v ČR jsou občané Ukrajiny, což je dáno především svízelnou ekonomickou situací Ukrajiny a její geografickou polohou. Zaměstnanost ukrajinských pracovníků převažuje již tradičně v nekvalifikovaných oborech, a to převážně ve stavebnictví. Vývoj počtu Ukrajinců v celém období kopíroval změny ekonomické situace ČR. Dlouholetý mírný růst imigrace vyvrcholil rokem 2001, který rozhodl o výrazném tempu růstu následujících let.

Při vzniku ČR a SR v r. 1993 odešlo mnoho českých občanů, kteří se spíše cítili být Slováci zpět do své vlasti. Avšak nejrazantnější odliv se konal v r. 2003. Během celého období 1995-2000 probíhalo mírné tempo růstu. Poté následoval dynamický růst, který je také výrazně ovlivněn změnou metodiky evidence počtu emigrujících, protože od r. 2001 jsou navíc do kategorie emigrujících započítáváni migrující občané s trvalým pobytem nebo vízem nad 90 dní v ČR.

Významnou pozici v žebříčku zemí, do nichž emigrují občané ČR a od r. 2001 nově i cizinci s vízem delším nad 90 dnů popř. s trvalým bydlištěm v ČR, zaujímá Německo. V časovém období let 1993-2003 nezaujala SRN vždy druhou příčku v žebříčku zemí, do kterých se nejvíce emigruje, avšak z dlouhodobého hlediska je možno její druhou nejčetnější pozici konstatovat. Německo patří k ekonomicky nejsilnějším členům EU, a proto nabízí relativně i mnoho pracovních příležitostí především pro odborníky IT technologií. Tento trend je však neustále klesající z důvodu vysoké nezaměstnanosti v mnoha spolkových zemích. Z celkového vývoje vyplývá velmi dynamický růst, který se neustále zrychloval, až vyvrcholil rokem 2002. Rok 2003 znamenal pokles cca -13% oproti r. 2002 právě z důvodu probíhající recese ekonomiky SRN. Dále je důležité připomenout vysoký nárůst vzhledem k předešlým rokům v letech 1995 – o cca 81%, 1998 – o cca 45% více a v r. 2001 - o 85% více emigrantů do SRN.

V budoucnu je třeba řešit otázky nelegální migrace a kriminality, které narušují pozitivní přínosy migračních pohybů v ČR. Tyto dvě závažné problematiky mají jedno společné řešení a to kvalitní legislativní prostředí ČR, důsledný a promptní výkon soudů, patřičná nápravná

opatření a nejdůležitější prvkem ochrany před těmito fenomény je monitoring a aktivní potírání příčin nelegální migrace a kriminality.

Sociologické výzkumy veřejného mínění obyvatel české společnosti poukazují na vysoké negativní postoje vůči jiným národnostem či etnickým skupinám. Vysvětlení je snadně odvoditelné z faktu, že česká společnost je uzavřená a nikdy v minulosti nebyla tak ovlivněna multikulturní společností jako např. sousední stát SRN. Tento strach pramení především z nedostatku objektivních informací, a proto by se měla vyvíjet důsledná nápravná opatření platná pro každého jedince žijícího v ČR za účelem souladu klidné koexistence Čechů a cizinců na území ČR potažmo na území EU.

Na závěr je třeba připomenout, že populační vývoj ČR v posledním desetiletí je prokazatelně nepříznivý, a že cizinci podstatně zmírnili prudký pokles počtu obyvatelstva ČR, avšak celkový klesající trend populace nelze zastavit pouze s rostoucím podílem migračních toků v ČR. Pozitivním výsledkem těchto migračních pohybů je sociální a lidský kapitál, který obohacuje nejen jednotlivé migranty, ale vytváří přínos i pro celou společnost. Čím více obyvatelé migrují, tím je v budoucnu pravděpodobnější růst migračních toků. Situace před vstupem a po vstupu ČR do EU se z hlediska migrace sice projevila pozitivně, ovšem očekávaný razantní vzestup migrace nebyl potvrzen, protože obyvatelé ČR se vyznačují nízkou ochotou mobility, a dosavadní imigrační politika ČR má stále restriktivní charakter pro příchozí cizince. V dlouhodobém horizontu je však zřejmé, že význam migrace v kontextu ČR, tak v kontextu celé Evropské unie postupně narůstá.

Vybrané bibliografické citace

- 1) NEŠPOR, Z. *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty*. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2002.
- 2) PAVLÍK, Z. *Nová česká učebnice demografie*. Praha: Academia 1998.
- 3) ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia 1997.
- 4) GABAL, I., VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, L. *Migrace v rozšířené Evropě*. Praha: Gabal Analysis and Consulting 2002.